

Lucjan Świto

TAJEMNICA DUSZPASTERSKA

Wprowadzenie

Jednym z fundamentalnych praw człowieka jest prawo do prywatności. Zaliczane jest ono do praw człowieka pierwszej generacji i jako prawo podstawowe podlega ochronie w większości współczesnych systemów prawnych.

Generalnie każdy człowiek sam chroni swoją prywatną sferę życia, starając się, aby była ona wolna i niedostępna dla obcych. Są jednak sytuacje, które domagają się powierzenia innym informacji intymnych i wrażliwych ze swojego życia, np. lekarzowi, terapeutce, adwokatowi czy duszpasterzowi, słusznie oczekując, iż powierzona sprawa spotka się z dyskrecją.

Prawo do prywatności, a dokładniej do intymności, jest prawem chronionym przez większość współczesnych systemów prawnych, również przez prawodawcę kościelnego. To prawo do poszanowania intymności, w tym intymności praktyk religijnych, doznaje najszerzej ochrony w odniesieniu do sakramentu spowiedzi. Sakrament ten chroni tajemnica spowiedzi, która tak w porządku kanonicznym, jak i polskim jest już stosunkowo dobrze rozpoznana i na razie nie budzi większych kontrowersji.

Nie rozwijając więc tego wątku, jedynie dla porządku nadmienić można, iż zgodnie z prawem kanonicznym jest to tajemnica nienaruszalna, która w sposób bezwzględny zakazuje spowiednikowi ujawnienia, a nawet korzystania z wiadomości uzyskanych ze spowiedzi. Zobowiązuje ona spowiednika do końca życia, nie wyłączając jego sekularyzacji, i trwa nawet po śmierci penitenta¹, a za naruszenie tej tajemnicy w sposób pośredni lub bezpośredni przewidziane są najcięższe kary kanoniczne (kan. 1386 § 1-2).

Ks. PROF. DR HAB. LUCJAN ŚWITO, Katedra Filozofii i Prawa Kanonicznego, Wydział Teologii, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie; adres do korespondencji: ul. Hożjusza 15, 10-006 Olsztyn, Polska; e-mail: lucjan.swito@uwm.edu.pl; <https://orcid.org/0000-0002-6392-4599>

¹ *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus* (25.01.1983), AAS 75 (1983), pars II, s. 1-317; tekst polski: *Kodeks Prawa Kanonicznego*, przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu, Pallottinum, Poznań 1984 [dalej: KPK/83], kan. 983 § 1, kan. 984.

Natomiast na poziomie polskiego prawa proceduralnego (karnego, cywilnego i administracyjnego), tajemnica spowiedzi jest chroniona poprzez określone zakazy (i ograniczenia) dowodowe, a ujawnienie przez duchownego okoliczności objętych tajemnicą spowiedzi może być rozpatrywane w kategoriach występku², a także rodzić jego odpowiedzialność na płaszczyźnie ochrony dóbr osobistych³.

Ale spowiedź nie jest jedyną – praktykowaną przez wierzących – formą kontaktów o charakterze duchowym, podczas której umożliwia się innym poznanie treści o charakterze wrażliwym i intymnym. Zarówno rozmowa duszpasterska, wizyta kolędowa czy procesy małżeńskie toczące się w sądach kościelnych, są źródłem wielu informacji dotyczących życia prywatnego obcych osób, a w niektórych sytuacjach – jak np. podczas kierownictwa duchowego – stopień poufności i intymności bywa do spowiedzi wręcz zbliżony.

Rodzi się zatem pytanie, czy prawo kanoniczne oraz prawo polskie, oprócz tajemnicy spowiedzi, rozpoznaje również „tajemnicę”, która będzie obejmowała informacje pozyskane przy okazji innych posług duszpasterskich, a którą można by określić – na wzór istniejących tajemnic zawodowych – „tajemnicą duszpasterską”? Czy tak rozumiana tajemnica będzie podlegała ochronie prawa polskiego?

Postawione wyżej pytanie nie jest nowe. Pomimo bowiem tego, że zarówno w porządku kanonicznym, jak i w polskim porządku prawnym, trudno doszukać się terminu „tajemnicy duszpasterskiej”, to jednak w ostatnich latach stała się ona przedmiotem refleksji niektórych autorów, którzy dostrzegają pilną konieczność wprowadzenia jej do systemu prawa polskiego. Wśród nich na szczególną uwagę zasługują publikacje P. Majera [Majer 2002, 83-123], B. Pierona [Pieron 2016, 131-53] czy M. Tomkiewicz [Tomkiewicz 2012, 50-64; Taż 2016, 195-216].

Przypatrzmy się więc tej kwestii, próbując wskazać podstawę prawną tajemnicy duszpasterskiej, określić jej zakres podmiotowy i przedmiotowy oraz ukazać ją na tle prawa polskiego.

² Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. *Kodeks karny*, Dz. U. z 2021 r. poz. 2345, 2447, art. 266 [dalej: k.k.].

³ Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. *Kodeks cywilny*, Dz. U. z 2020 r. poz. 1740, 2320, z 2021 r. poz. 1509, 2459, art. 23 [dalej: k.c.].

1. Tajemnica w rozumieniu: *sub sigillo* i *sub secreto*

KPK/83 – jak już wspomniano – nigdzie tajemnicy duszpasterskiej nie definiuje i nie reguluje jej *expressis verbis*. Nawiązując do „tajemnicy” jako ograniczeniu dostępu do informacji osobom nieuprawnionym, używa dwóch terminów: *sigillum* (*sub sigillo*, dosł. pod pieczęcią) oraz *secretum* (*sub secreto*, dosł. w tajemnicy)⁴.

To pierwsze pojęcie odnosi się wyłącznie do wspomnianej już tajemnicy sakramentalnej spowiedzi (*sacramentale sigillum*), do której zobowiązany jest wyłącznie spowiednik (kan. 983 § 1) i to pod sankcją bardzo wysokiej kary (kan. 1386 § 1). Natomiast pojęcie *secretum* pojawia się częściej, zobowiązując zarówno duchownych, jak i świeckich, do zachowania tajemnicy, między innymi:

- tłumacza oraz osoby postronne co do informacji uzyskanych ze spowiedzi (kan. 983 § 2 z sankcją karną w kan. 1386 § 2);
- uczestników małżeństwa tajnego o jego zawarciu (kan. 1131, 2°);
- wyższych przełożonych zakonnych co do dodatkowych informacji pozyskanych o kandydatach do nowicjatu (kan. 645 § 4);
- biskupów diecezjalnych odnośnie do zasięgniętej opinii o życiu, obyczajach i studiach duchownych, których zamierzają inkardynować (kan. 269, 2°);
- biskupów diecezjalnych co do składanych do Stolicy Apostolskiej listy kandydatów do biskupstwa (kan. 377 § 2) oraz co do sporządzonego wykazu rządców diecezją na wypadek *sedes impedita* (kan. 413);
- wszystkich co do opiniowanych kandydatów do biskupstwa (kan. 377 § 3);
- duchownych co do istotnych spraw, w których – przy sprawowaniu władzy rządzenia – udzielali zgody lub rady w organach kolegialnych (kan. 127 § 3);
- pracowników kurii odnośnie do spraw urzędowych (kan. 471, 2°);
- sędziów i pomocników sądu w procesach karnych (kan. 1455 § 1) oraz w procesach spornych, jeśli z powodu ujawnienia aktu procesowego może wyniknąć dla stron szkoda (jest to tzw. tajemnica urzędowa *vel* zawodowa – *secretum officii*, kan. 1455 § 1);

⁴ L. Świto, M. Tomkiewicz, *Czy, kiedy, i jak można żądać od duszpasterza ujawnienia informacji uzyskanych przy pełnieniu posługi?* (w druku – „Annales Canonici”).

- sędziów odnośnie do dyskusji przed wydaniem wyroku (kan. 1455 § 2, kan. 1609 § 2) oraz świadków, biegłych, strony, adwokatów i pełnomocników, jeśli z powodu rozpowszechniania akt lub dowodów, zagrożona byłaby sława innych lub mogłaby powstać przyczyna nieporozumień lub zgorzsenia, względnie inna tego rodzaju niedogodność (kan. 1455 § 3).

2. Podstawa prawna tajemnicy duszpasterskiej

Jakkolwiek więc w przepisach kodeksowych nie znajdziemy terminu „tajemnicy duszpasterskiej”, to nie oznacza to, że ustawodawca kościelny nie dostrzega potrzeby ochrony tajemnicy tego rodzaju. Wyrazem tej ochrony jest przepis kan. 220 KPK/83 (kan. 23 Kodeksu Kanonów Kościołów Wschodnich⁵), który stanowi: „Nikomui nie wolno bezprawnie naruszać dobrego imienia, które posiada inna osoba, ani też nie wolno naruszać prawa każdej osoby do ochrony własnej intymności”.

Przytoczony przepis wprawdzie *expressis verbis* nie wspomina nic o tajemnicy duszpasterskiej, jednak na jego podstawie można sformułować zasadę, że kto wkracza w intymną sferę życia człowieka, obejmującą między innymi jego sumienie, moralność, życie osobiste – co się zdarza na przykład przy okazji posługi duszpasterskiej – nie może rozpowszechniać pozyskanych w ten sposób informacji, jeśli mogłyby one pozbawić tę osobę sfery prywatności, czyli ograniczyć jej autonomię, prawo do układania życia według własnej woli, kreowania własnej osobowości [Ćwil 2010, 243-60]. Tego rodzaju informacje powinny być zatem objęte szczególną ochroną, czyli podlegać tajemnicy, którą można określić właśnie „tajemnicą duszpasterską”.

3. Zakres podmiotowy i przedmiotowy tajemnicy duszpasterskiej

Określenie zakresu podmiotowego tak rozumianej tajemnicy duszpasterskiej nie powinno stanowić większej trudności. Biorąc pod uwagę naturę Kościoła, który w pełnieniu swojej misji wielokrotnie wkracza w sferę prywatności człowieka w różnych obszarach jego życia, zakres podmiotowy tajemnicy duszpasterskiej powinien odnosić się do tych osób, którym Kościół

⁵ *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus* (18.10.1990), AAS 82 (1990), s. 1045-363; tekst polski: *Kodeks Kanonów Kościołów Wschodnich promulgowany przez papieża Jana Pawła II*, tłum. L. Adamowicz, M. Dyjakowska, Wydawnictwo Archidiecezji Lubelskiej Gaudium, Lublin 2002.

(zgodnie ze swoją misją) powierzył na sposób stały określone funkcje lub urzędy, które umożliwiają wejście w posiadanie danych wrażliwych. Do tych osób z całą pewnością będą należeli duchowni, ponieważ to oni najczęściej pozyskują informacje wrażliwe przy okazji pełnienia posługi duszpasterskiej (innej niż spowiedź), ale również adwokaci kościelni, a także zakonnicy i świeccy kierownicy duchowi [Leszczyński 2006, 139-52; Miziński 2011].

Należy podkreślić, że wymieniony krąg osób będzie zobowiązany do tajemnicy duszpasterskiej tylko wtedy, gdy informacje wrażliwe poweźmie w związku z wykonywaną powierzoną posługą duszpasterską. Nie każda bowiem aktywność, na przykład osoby duchownej albo adwokata kościelnego, jest posługą duszpasterską.

Również zakres przedmiotowy tajemnicy duszpasterskiej nie powinien być trudny do wskazania. Obowiązek zachowania tajemnicy dotyczyć powinien – przez analogię do tajemnicy spowiedzi – wszelkich informacji wrażliwych, jakie zostały uzyskane w związku z wykonywaną posługą duszpasterską. Informacje te mogą dotyczyć zarówno spraw osobistych i duchowych powierzonych wprost, jak i uzyskanych w sposób niezamierzony, niejako przy okazji wykonywania posługi duszpasterskiej. Zakres przedmiotowy tajemnicy duszpasterskiej obejmować winien również dokumenty i inne rzeczy, które zostały wytworzone lub uzyskane w związku z pełnioną posługą duszpasterską i zawierają dane wrażliwe.

Analizując zakres podmiotowy i przedmiotowy tajemnicy duszpasterskiej wyraźnie podkreślić należy, iż ochrona tajemnicy duszpasterskiej nie ma na celu ochrony wybranej grupy osób (np. duchownych), ale przede wszystkim chodzi tu o ochronę poufności tego, co w tajemnicy tej się mieści. Zarówno osoby zobowiązane do tajemnicy duszpasterskiej, jak i ich „klienci”, winni mieć gwarantowane prawo do dyskrecji co do wszelkich informacji związanych z posługą religijną. Nawet to, czego posługa dotyczyła i czy w ogóle miała miejsce, powinno być tą tajemnicą objęte. To bowiem, czy ktoś np. korzysta z pomocy kierownika duchowego, jeździ na rekolekcje czy przyjmuje wizytę duszpasterską, nie powinno być ujawniane, gdyż uderzałoby w prawo do prywatności praktyk religijnych.

4. Tajemnica zawodowa

Nie ulega więc wątpliwości, iż przepisy prawa kanonicznego, jakkolwiek nie wprost, to jednak pośrednio uwzględniają tajemnicę duszpasterską,

przewidując ochronę informacji wrażliwych, pozyskanych przy okazji pełnienia posługi duszpasterskiej innej niż spowiedź. W związku z tym rodzi się istotne dla funkcjonowania Kościoła w Polsce pytanie, czy tak rozumiana tajemnica jest chroniona również w prawie polskim?

Niestety, w porządku prawa polskiego ustawodawca nie rozpoznaje nigdzie „tajemnicy duszpasterskiej” jako takiej właśnie i terminem tym nie posługuje się w żadnym akcie normatywnym. Doktryna i judykatura rozpoznaje jedynie tzw. „tajemnicę zawodową”, która wiąże się z pozyskiwaniem informacji w wyniku wykonywania zawodu lub czynności zawodowych [Plebanek i Rusinek 2007, 73-98]. Przepisem, który zobowiązuje do przestrzegania zawodowej dyskrecji, jest art. 266 k.k., który stanowi, iż każdy, kto wbrew przepisom ustawy lub przyjętemu na siebie zobowiązaniu, ujawnia lub wykorzystuje informację, z którą zapoznał się w związku z pełnioną funkcją, wykonywaną pracą, działalnością publiczną, społeczną, gospodarczą lub naukową, podlega karze grzywny, ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.

Chociaż przestrzeganie tajemnicy zawodowej – będącej mechanizmem ochrony przede wszystkim praw osobistych jednostki, takich jak prawo do prywatności czy swoboda komunikowania się, a więc swobód o randze konstytucyjnej⁶ – jest przez prawodawcę obwarowane sankcją karną, to oczywiście tajemnica ta nie jest chroniona w sposób absolutny, a to z uwagi na możliwą kolizję z interesami natury ogólnej. Szczególnie problematyczna jest kolizja z interesami wymiaru sprawiedliwości, zwłaszcza na gruncie procesu karnego. W sytuacji więc kolizji między tajemnicą zawodową a potrzebami procesowymi, zarówno prokurator jak i sąd może zwolnić z obowiązku zachowania tej tajemnicy, chyba, że informacje te znajdują się pod ochroną przepisów proceduralnych administracyjnych⁷, cywilnych (art. 261 k.c.) lub karnych⁸, które wprowadzając tzw. zakazy dowodowe w znaczący sposób chronią dostęp do tych informacji [Kwiatkowski 2005].

⁶ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz. U. Nr 78, poz. 483 z późn. zm. [dalej: Konstytucja RP], art. 47 i art. 51.

⁷ Ustawa z dnia 14 czerwca 1964 r. *Kodeks postępowania administracyjnego*, Dz. U. z 2021 r. poz. 735, 1491, 2052, art. 83.

⁸ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. *Kodeks postępowania karnego*, Dz. U. z 2021 r. poz. 534, 1023, 2447, z 2022 r. poz. 655, art. 180.

W związku z tym rodzi się kolejne pytanie, czy „tajemnica duszpasterska” może być rozpatrywana jako „tajemnica zawodowa” i w ten sposób podlegać – podobnie jak „tajemnica spowiedzi” – ochronie prawa polskiego?

Z pozorów wydawać by się mogło, że tajemnica duszpasterska mieści się w kategorii tajemnic zawodowych. Za możliwością takiej interpretacji zdaje się przemawiać fakt, iż ustawodawca polski nie sformułował żadnej legalnej definicji „tajemnicy zawodowej”. Według zaś definicji doktrynalnej „tajemnica zawodowa istnieje, gdy wiadomość nią objęta została uzyskana przez osobę reprezentującą określony zawód, z tytułu wykonywania którego było możliwe wejście w posiadanie cudzej tajemnicy czy sekretu” [Budyn-Kulik, Kozłowska-Kalisz, i Mozgawa 2004, 147], co zdaje się do tajemnicy duszpasterskiej przystawać w pełni.

Jednak uważna analiza tego zagadnienia nie pozwala utożsamić tajemnicy duszpasterskiej z tajemnicą zawodową. Niewystarczające są bowiem przytaczane na poparcie powyższej tezy argumenty, że posługa duszpasterska jest przecież jakimś rodzajem wykonywania pracy, zawodu czy funkcji społecznej, a informacje, które należałoby chronić, zostały powierzone właśnie w związku z wykonywaniem tego zawodu lub funkcji.

Jeśli bowiem nawet przyjąć, iż realizację zadań o charakterze duszpasterskim można określić mianem wykonywania „zawodu” przez duchownego – na co może wskazywać umiejscowienie duchownych przez ministra pracy i polityki społecznej wśród specjalistów z dziedzin społecznych i religijnych w „Klasyfikacji zawodów i specjalności na potrzeby rynku pracy”⁹ – to sam fakt wykonywania jakiegoś zawodu nie wiąże się przecież z obowiązkiem zachowania tajemnicy. Istnieje bowiem wiele zawodów i funkcji społecznych (jak np. zawód kierowcy, muzyka czy piekarza), co do których nikt nie oczekuje zachowywania jakiejś tajemnicy.

To więc, czy będziemy mieli do czynienia z obowiązkiem zachowania tajemnicy zawodowej nie zależy od tego, czy się wykonuje jakiś zawód lub funkcję społeczną, lecz – zgodnie z utrwalonym od lat poglądem doktryny – czy obowiązek ten wynika z przepisów ustawy lub rozporządzeń¹⁰.

⁹ Który jest załącznikiem do Rozporządzenia z dnia 7 sierpnia 2014 r. w sprawie klasyfikacji zawodów i specjalności na potrzeby rynku pracy oraz zakresu jej stosowania, Dz. U. poz. 1145.

¹⁰ Sporadycznie obowiązek zawodowej dyskrecji może mieć swe źródło również w przepisach rozporządzenia, o czym świadczy np. § 21 rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki

Tymczasem wśród istniejących ponad 40 ustaw, które normując zasady wykonywania poszczególnych zawodów zobowiązują do tajemnicy zawodowej (np. adwokackiej¹¹, notarialnej¹², lekarskiej¹³, dziennikarskiej¹⁴, bankowej¹⁵, wojskowej¹⁶ a nawet maklerskiej¹⁷)¹⁸, nie ma przepisów odnoszących się do tajemnicy duszpasterskiej.

Przepisy regulujące tajemnicę duszpasterską występują – jak wskazano wyżej – w prawie kanonicznym. Biorąc jednak pod uwagę, iż w świetle prawa polskiego KPK/83 nie tylko nie posiada statusu ustawy, ale nie należy nawet do określonych w art. 87 Konstytucji RP źródeł prawa, nie ma podstaw, aby obowiązek ochrony informacji podjętych przy okazji posługi duszpasterskiej utożsamiać z tajemnicą zawodową, co do której będą miały zastosowania zakazy dowodowe.

Oznacza to, że przedstawiciel zawodu, na przykład duchowny, którego dyskrekcja ma źródło w przepisach nie tylko prawa kanonicznego, ale również w normach etycznych lub zobowiązaniu opartym na zaufaniu społecznym, nie może powołać się na prawo do odmowy zeznań i zmuszony jest złożyć zgodne z prawdą zeznanie co do faktów objętych dyskrecją, które posiadał w związku z posługą duszpasterską inną niż spowiedź.

Na kanwie tych uwag należy również zwrócić uwagę – gdyż okoliczność ta jak dotąd nie została dostrzeżona w literaturze przedmiotu – że poza „tajemnicą zawodową” ustawodawca polski wyróżnia także i „inne tajemnice

Spółecznej z dnia 14 lutego 2005 r. w sprawie placówek opiekuńczo-wychowawczych, Dz. U. Nr 37, poz. 331. Rozporządzenie uznane za uchylone.

¹¹ Zob. ustawa z dnia 26 maja 1982 r. *Prawo o adwokaturze*, Dz. U. z 2020 r. poz. 1651, 2320, z 2021 r. poz. 2052, art. 6.

¹² Zob. ustawa z dnia 14 lutego 1991 r. *Prawo o notariacie*, Dz. U. z 2020 r. poz. 1192, 2320, z 2021 r. poz. 1177, art. 18.

¹³ Zob. ustawa z dnia 5 grudnia 1996 r. *o zawodach lekarza i lekarza dentysty*, Dz. U. z 2021 r. poz. 790, 1559, 2232, art. 40.

¹⁴ Zob. ustawa z dnia 26 stycznia 1984 r. *Prawo prasowe*, Dz. U. z 2018 r. poz. 1914, art. 15.

¹⁵ Zob. ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. *Prawo bankowe*, Dz. U. z 2021 r. poz. 2439, 2447, art. 105, art. 55.

¹⁶ Zob. ustawa z dnia 11 września 2003 r. *o służbie wojskowej żołnierzy zawodowych*, Dz. U. z 2021 r. poz. 1131, 1666, 2333, art. 51 ust. 1 i 2.

¹⁷ Zob. ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. *o obrocie instrumentami finansowymi*, Dz. U. z 2021 r. poz. 328, 355, 680, 1505, 1595, 2140, art. 147-148, art. 153-154, art. 156.

¹⁸ Na dzień 2 stycznia 2011 r. można było wyróżnić 48 rodzajów tajemnic zawodowych [Hoc 2006, 19-20].

prawnie chronione¹⁹. W przypadku tych innych tajemnic prawnie chronionych chodzi o sytuacje, gdy konkretny przepis prawa określa ramy tajemnicy, ale nie odnosi obowiązku jej zachowania do konkretnej osoby, instytucji państwowej, samorządowej, organizacji społecznej, czy też podmiotu gospodarczego. Do tego rodzaju tajemnic prawnie chronionych, nie będących tajemnicą zawodową, należy np. tajemnica: przedsiębiorstwa²⁰, statystyczna²¹, negocjacji²², własności przemysłowej²³, wynalazku²⁴, geologiczna²⁵ czy korespondencji²⁶. Ustawodawca wyróżnia również specyficzny rodzaj tajemnicy związany z tzw. ochroną informacji niejawnych. Zgodnie z art. 1 ustawy z dnia 5 sierpnia 2010 r. *o ochronie informacji niejawnych*²⁷, informacją niejawną jest informacja, której nieuprawnione ujawnienie spowodowałoby lub mogłoby spowodować szkody dla Rzeczypospolitej Polskiej albo byłoby z punktu widzenia jej interesów niekorzystne.

Mając na uwadze powyższe kryteria, stwierdzić trzeba, że tajemnica duszpasterska również nie należy do „innej tajemnicy prawnie chronionej”, gdyż obowiązek jej ochrony nie wynika z żadnego konkretnego przepisu, jak również nie przynależy do informacji niejawnych w rozumieniu wskazanym wyżej.

Wnioski

Jak pokazuje uważna lektura obowiązujących w Polsce ustaw, tajemnica zawodowa chroniona jest bez mała w 50 przypadkach różnych zawodów. Przyczyn, z powodu których wśród tej grupy nie ma tajemnicy duszpasterskiej budzić mogą zdumienie. Wobec faktu, iż ustawodawca rozpoznaje

¹⁹ Na dzień 2 stycznia 2011 r. można było wyróżnić 22 rodzaje tajemnic prawnie chronionych [tamże].

²⁰ Zob. ustawa z dnia 16 kwietnia 1993 r. *o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji*, Dz. U. z 2020 r. poz. 1913, z 2021 r. poz. 1655, art. 11 ust. 3.

²¹ Zob. ustawa z dnia 29 czerwca 1995 r. *o statystyce publicznej*, Dz. U. z 2022 r. poz. 459, art. 10.

²² Zob. art. 72¹ § 1 k.c.

²³ Zob. Ustawa z dnia 30 czerwca 2000 r. *Prawo własności przemysłowej*, Dz. U. z 2021 r. poz. 324, art. 57.

²⁴ Zob. tamże, art. 56-57.

²⁵ Zob. Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. *Prawo geologiczne i górnicze*, Dz. U. z 2021 r. poz. 1420, 2269, art. 45.

²⁶ Zob. art. 267 k.k.

²⁷ Dz. U. z 2019 r. poz. 742.

i chroni... tajemnicę statystyczną, tajemnicę maklerską czy nawet tajemnicę geologiczną (!) – zdumienie to jest tym większe.

Taki stan rzeczy wskazuje na istnienie poważnej luki prawnej zagrażającej wolności sumienia i wyznania. W prawie polskim nie ma bowiem żadnego przepisu, który statuowałby ochronę tajemnicy posługi religijnej (czyli tajemnicę duszpasterską) i wprowadzał jakiegokolwiek zakazy lub ograniczenia dowodowe dotyczące rozmów, porad duchowych, czy kierownictwa duchowego, które spowiedzią nie są.

Oznacza to, że duchowny będący kierownikiem duchowym lub adwokat kościelny udzielający pomocy prawnej w kanonicznym procesie o stwierdzenie nieważności małżeństwa, w przypadku powołania ich na świadków w postępowaniu przed sądem powszechnym lub administracyjnym (np. w sprawie o pedofilię, znęcanie się, zniesławienie, eksmisję itd.), nie mają żadnej możliwości od uchylenia się od ujawnienia w tym postępowaniu informacji, które powzięli w trakcie świadczonej posługi. Mało tego, jeśli informacje uzyskane podczas wykonywania posługi duszpasterskiej dotyczyłyby kogoś z czynów zabronionych wymienionych w art. 240 k.k. (np. gwałtu między najbliższymi spokrewnionymi²⁸), duchowny lub adwokat kościelny zobowiązani będą – pod sankcją pozbawienia wolności do lat 3 – powiadomić polskie organa ścigania. Taki stan rzeczy jest jawnym pogwałceniem wolności sumienia i wyznania.

W taki sam sposób należałoby ocenić również ewentualne zatrzymanie przez organ procesowy materiałów zawierających informacje objęte tajemnicą duszpasterską (np. listów czy pamiętników przekazanych przez penitenta kierownikowi duchowemu lub adwokatowi kościelnemu).

Istniejący stan rzeczy, z uwagi na brak pełnej regulacji prawnej, wymaga *de lege ferenda* pilnej zmiany ustawodawczej. Zmiana ta, jak wydaje się, mogłaby polegać na uznaniu tajemnicy duszpasterskiej za *sui generis* tajemnicę zawodową i objęciu jej taką ochroną, jaką mają tajemnice zawodowe. Ochronę taką można byłoby zamieścić w ustawie z dnia 17 maja 1989 r. o gwarancjach wolności sumienia i wyznania²⁹ poprzez wprowadzenie przepisu, że tajemnica duszpasterska obejmuje wszelkie informacje, jakie

²⁸ „Jeżeli sprawca dopuszcza się zgwałcenia: 1) wspólnie z inną osobą, 2) wobec małoletniego poniżej lat 15, 3) wobec wstępnego, zstępnego, przysposobionego, przysposabiającego, brata lub siostry, podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 3” (art. 197 § 3 k.k.).

²⁹ Dz. U. z 2017 r. poz. 1153.

duchowni i adwokaci kościelni uzyskali w związku z posługą związaną ze sferą wyznawanej religii³⁰.

Jedną z prób uruchomienia inicjatywy ustawodawczej podjęła Rada Prawna Konferencji Episkopatu Polski, zgłaszając problem 24 września 2018 r. do Departamentu Legislacyjnego Prawa Karnego Ministerstwa Sprawiedliwości. Również temat ten został gruntownie zasygnalizowany wiosną 2001 r. w Rządowym Centrum Legislacji.

Postulaty powyższe wydają się być o tyle uzasadnione, jeśli zważy się, że już pod rządami *Kodeksu postępowania karnego* z 1928 r. dostrzegano, iż występujący w polskiej procedurze karnej bezwzględny zakaz dowodowy odnoszący się jedynie do faktów uzyskanych przez duchownego na spowiedzi, nie daje należytej rękojmi poszanowania swobody praktyk religijnych. W ówczesnej doktrynie karnistycznej wyraźnie kwestionowano trafność ograniczenia zakazu dowodowego jedynie do faktów, które powierzono duchownemu na spowiedzi, z pominięciem faktów, o których duchowny dowiedział się w związku z wykonywaniem innej pracy duszpasterskiej.

Odnotować również warto, że na gruncie prawa świeckiego tajemnicę duszpasterską od dawna chronią już ustawy karno-procesowe wielu państw, m.in. prawo austriackie, niemieckie, włoskie, prawo kantonu Zurych i kantonu Lucerna. Dla przykładu wskazać można, iż przepisy procedury austriackiej wprost stanowią, iż „nie wolno przesłuchiwać w charakterze świadków – przy ogólnej nieważności ich zeznań – duchownych co do tego, co im powierzono w czasie spowiedzi albo poza nią, w sytuacji zobowiązującej osobę duchowną do ścisłej tajemnicy” [Kwiatkowski 2005, 176]. Podobnie stanowią przepisy włoskiego prawa karnego, zgodnie z którymi duchowni nie tylko nie mogą być zobowiązani do składania zeznań, ale mogą również odmówić dostarczenia, na wezwanie sądu, wszelkich innych dowodów będących w ich posiadaniu, z racji piastowanego urzędu czy stanowiska. Pisemne oświadczenie duchownego o obowiązującej go tajemnicy zawodowej jest wystarczającą przesłanką odstąpienia od wymogu dostarczenia przez niego posiadanych dowodów czy ujawnienia wiadomości³¹.

³⁰ W odniesieniu do samego pojęcia „posługi religijnej” zauważyć należy, iż termin ten nie jest definiowany na gruncie prawa kanonicznego. W prawie polskim również nie jest on definiowany ustawowo, jednak jest terminem ustawowym, który występuje w kilkudziesięciu aktach prawnych prawa polskiego.

³¹ Zob. art. 200 *Codice di procedura penale*, „Gazzetta Ufficiale” z 26.10.1988, nr 250; art. 256 *Codice penale* „Gazzetta Ufficiale” z 26.10.1930, nr 251.

Kończąc nadmienić warto, że proponowane rozwiązanie zdaje się znajdować uzasadnienie nie tylko w konstytucyjnej i konkordatowej zasadzie współdziałania państwa i Kościoła dla dobra człowieka i dobra wspólnego, ale również i w przyjętym przez samego ustawodawcę polskiego modelu ochrony tajemnicy. Skoro sam ustawodawca zainteresowany jest przestrzeganiem zawodowych sekretów i penalizuje ujawnienie również i takich tajemnic, które wynikają z zobowiązań umownych (art. 266 § 1 k.k.), to trudno znaleźć przekonujące racje, z powodu których tajemnica duszpasterska z takiej ochrony nie mogłaby korzystać.

PIŚMIENNICTWO

- Budyn-Kulik, Magdalena, Patrycja Kozłowska-Kalisz, i Marek Mozgawa. 2010. *Kodeks karny. Komentarz*. Warszawa: Oficyna Wolters Kluwer.
- Ćwil, Barbara. 2010. „Prawo do prywatności w Kościele katolickim.” *Studia z Prawa Wyznaniowego* 13:243-60.
- Hoc, Stanisław. 2006. *Ochrona informacji niejawnych i innych tajemnic ustawowo chronionych. Wybrane zagadnienia*. Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego.
- Kwiatkowski, Zbigniew. 2005. *Zakazy dowodowe w procesie karnym*. Kraków: Zakamycze.
- Leszczyński, Grzegorz. 2006. „Urząd adwokata stałego świetle instrukcji „Dignitas connubii”” *Ius Matrimoniale* 11:139-52.
- Majer, Piotr. 2002. „Ochrona prywatności w kanonicznym porządku prawnym.” *W Ochrona danych osobowych i prawo do prywatności w Kościele*, red. Piotr Majer, 83-123. Kraków: Wydawnictwo Naukowe PAT.
- Miziński, Artur. 2011. *Status prawny adwokata w Kościele łacińskim*. Lublin: Wydawnictwo Archidiecezji Lubelskiej Gaudium.
- Pieron, Bartłomiej. 2016. „Tajemnica zawodowa (duszpasterska) duchownego.” *Annales Canonici* 12:131-53.
- Plebanek, Ewa, i Michał Rusinek. 2007. „Ujawnienie tajemnicy zawodowej w procesie karnym a odpowiedzialność karna.” *Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych* 21, z. 1:73-98.
- Tomkiewicz, Małgorzata. 2012. „Tajemnica spowiedzi i tajemnica duszpasterska w procesie karnym.” *Prokuratura i Prawo* 2:50-64.
- Tomkiewicz, Małgorzata. 2016. „Tajemnica adwokacka adwokata kościelnego w prawie polskim. Zakres ochrony i skutki jej naruszenia.” *Studia z Prawa Wyznaniowego* 19:195-216.

Tajemnica duszpasterska

Abstrakt

Prawo do prywatności jest prawem chronionym przez większość współczesnych systemów prawnych, również przez prawodawcę kościelnego. To prawo do poszanowania intymności, w tym intymności praktyk religijnych, doznaje najszerzej ochrony w odniesieniu do sakramentu spowiedzi. Ale spowiedź nie jest jedyną formą kontaktów o charakterze duchowym, podczas której umożliwia się innym poznanie treści o charakterze wrażliwym. Zarówno rozmowa duszpasterska, wizyta kolędowa czy procesy małżeńskie toczące się w trybunałach kościelnych, są źródłem wielu informacji dotyczących życia prywatnego obcych osób. Rodzi się zatem pytanie, czy prawo kanoniczne oraz prawo polskie, oprócz tajemnicy spowiedzi, rozpoznaje również „tajemnicę”, która będzie obejmowała informacje pozyskane przy okazji innych posług duszpasterskich, a którą można by określić – na wzór istniejących tajemnic zawodowych – „tajemnicą duszpasterską”? Czy tak rozumiana tajemnica będzie podlegała ochronie prawa polskiego? Artykuł podejmuje te kwestie, próbując wskazać podstawę prawną tajemnicy duszpasterskiej, określić jej zakres podmiotowy i przedmiotowy oraz ukazać ją na tle prawa polskiego.

Słowa kluczowe: tajemnica zawodowa, zakazy dowodowe, prywatność, intymność, posługa religijna

Pastoral Secret

Abstract

The right to privacy is a right protected by most modern legal systems, including the church legislator. This right to respect for intimacy, including the intimacy of religious practices, enjoys the widest protection in relation to the sacrament of confession. But confession is not the only spiritual contact that enables others to learn about sensitive content. Both the pastoral conversation, the pastoral Christmas visit or the marriage processes taking place in church tribunals are the source of a lot of information about the private life of other people. Therefore, the question arises whether canon law and Polish law, apart from the secret of confession, also recognize a “secret”, which will include information obtained on the occasion of other pastoral services, and which could be defined – like the existing professional secrets – “pastoral secret”? Will the secret understood in this way be protected by Polish law? The article addresses these issues, trying to indicate the legal basis of pastoral secrecy, define its subjective and objective scope and show it against the background of Polish law.

Keywords: professional secrecy, evidence prohibitions, privacy, intimacy, religious service

Information about Author: REV. LUCJAN ŚWITO, PROFESSOR, Department of Philosophy and Canon Law, Faculty of Theology, the University of Warmia and Mazury in Olsztyn; correspondence address: ul. Hozjusza 15, 10-006 Olsztyn, Poland; e-mail: lucjan.swito@uwm.edu.pl; <https://orcid.org/0000-0002-6392-4599>